

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ"2012/2016"

Березівська Л. Д.

д-р пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України,
директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ДО 25-РІЧЧЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ: ЗДОБУТКИ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОСВІТИ (2012–2016)

У статті розкрито основні здобутки Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України як науково-дослідної установи з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства й книгознавства, педагогічного джерелознавства, біографістики, історії освіти та як національного галузевого книгосховища, всеукраїнського науково-інформаційного, координаційного й науково-методичного центру бібліотек освітнянської галузі України відповідно до її напрямів діяльності (науково-дослідна, науково-інформаційна, культурно-освітня, науково-методична, міжнародна) у науково-інформаційному забезпеченні освіти протягом 2012–2016 років.

Ключові слова: Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, науково-інформаційне забезпечення, освіта.

Постановка проблеми. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) як науково-дослідна установа з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства й книгознавства, педагогічного джерелознавства, біографістики, історії освіти та як національне галузеве книгосховище, всеукраїнський науково-інформаційний, координаційний і науково-методичний центр бібліотек освітнянської галузі України є структурною частиною НАПН України, що позитивно вирізняє її серед інших бібліотек.

Актуальність проблеми. У руслі відзначення 25-річчя НАПН України назріла потреба узагальнити й розкрити основні здобутки ДНПБ відповідно до її напрямів діяльності, спрямовані на науково-інформаційне забезпечення освіти в окреслений період, що і є метою статті. Водночас у своїх публікаціях ми неодноразово висвітлювали різні аспекти діяльності ДНПБ [1; 2; 3; 4; 6]. Для реалізації мети статті використано звіти ДНПБ за 2012–2016 рр.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетним напрямом діяльності ДНПБ є науково-дослідна робота та впровадження її результатів. Протягом 2012–2016 рр. у бібліотеці завершено 4 науково-дослідні теми: «Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітнянської галузі України» (фундаментальне, 2014–2016 рр.), «Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітнянських бібліотек МОН України та НАПН України» (прикладне, 2015–2016 рр.), «Наукова організація інформаційної діяльності галузевого бібліотечного комплексу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (фундаментальне, 2012–2014 рр.), «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (фундаментальне, 2011–2013 рр.).

Актуальність наведених наукових досліджень зумовлена потребою розроблення інноваційних підходів до формування інформаційних ресурсів, способів надання доступу до них відповідно до нової парадигми освіти, обґрунтування розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення освіти, розбудови сучасної моделі бібліотеки, яка відповідала б викликам часу.

Одержані під час виконання планових робіт наукові результати, що мають теоретичне та прикладне значення для розвитку системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі в Україні, відображено в опублікованих понад 600 наукових працях. Із них наукова продукція: монографії – 2, словники – 1, методичні рекомендації – 3, зб. наук. пр. – 5, практичні посібники – 2, оглядові видання (зокрема статистичні довідники) – 26, довідкові видання (бібліографічні посібники, каталоги) – 34, аналітичні матеріали (зокрема реферативні) – 45, інформаційні видання – 19. Статті: у зарубіжних виданнях – 25; у фахових наукових виданнях – 126; у наукових виданнях – 81. Тези – 134.

Продукція, підготовлена в ході виконання наукових досліджень, упроваджувалася на всеукраїнському рівні. Об'єктами впровадження були різноманітні бібліотеки (національні, державні бібліотеки України, науково-педагогічні бібліотеки, бібліотеки наукових установ НАПН України, закладів післядипломної освіти МОН України, бібліотеки вищих навчальних закладів України, універсальні наукові бібліотеки Міністерства культури України), кафедри педагогіки університетів. Наукова продукція ДНПБ постійно презентується на виставках «Сучасні заклади освіти», «Інноватика в сучасній освіті».

Висвітлення результатів наукової роботи здійснювалося також через: веб-портал бібліотеки; публікації в зарубіжних та українських фахових наукових виданнях; оприлюднення в Електронній бібліотеці НАПН України та міжнародному депозитарії електронних публікацій із бібліотечних й інформаційних наук E-LIS; створення профілів науковців у Google Академії; систему Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Бібліометрика української науки».

Результати науково-дослідної роботи протягом 2012–2016 рр. апробувалися під час участі науковців у 225 науково-практичних заходах, із яких: 110 науково-практичних конференцій (із них міжнародних – 34), 22 круглі столи, 56 семінарів, 5 педагогічних читань тощо.

Активно розвивалися започатковані в 2015 р. науково-практичні проекти: науково-педагогічний лекторій «Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку освіти й науки», постійно діючий науково-методологічний семінар «Наукова бібліотека та якість сучасної освіти».

Науково-інформаційну та бібліотечну діяльність було зосереджено на збереженні документного ресурсу ДНПБ і наданні комплексного й оперативного доступу до нього з метою якісного задоволення науково-інформаційних потреб користувачів. Основними категоріями користувачів бібліотеки є науковці, працівники освітніх установ, студенти ВНЗ.

Науково-інформаційну діяльність ДНПБ було спрямовано на:

- забезпечення універсальних можливостей пошуку інформації в традиційній та електронній формах;
- оперативне та якісне інформаційне забезпечення працівників НАПН України, освітянської галузі й інших користувачів;
- нарощування потенціалу власних баз даних (БД) шляхом поповнення та представлення їх у глобальній інформаційній мережі;
- поповнення електронних колекцій Науково-педагогічної електронної бібліотеки ДНПБ (далі – НПЕБ).

Із метою вдосконалення інформаційного забезпечення фахівців освітянської галузі України в 2016 р. упроваджено новий двомовний веб-портал ДНПБ, на якому представлено ресурси бібліотеки, інноваційні послуги, бібліографічну, реферативну та аналітичну інформацію тощо. Особливу популярність має віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу». Маємо констатувати збільшення кількості дистантних читачів, що характерно для сучасних бібліотек України й світу.

Бібліотечний фонд ДНПБ як головне джерело задоволення інформаційних потреб фахівців освітянської галузі систематично поповнюється документами на традиційних та електронних носіях і станом на 01.01.2017 р. містив 578139 прим., із них 45% – видання з питань педагогіки й психології.

Формується НПЕБ, яка складається з 4 тематичних розділів: книжкові пам'ятки; праці В. О. Сухомлинського та література про нього; продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; продукція мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. У представленій таблиці простежується позитивна динаміка наповнення НПЕБ і стрімке збільшення кількості дистантних користувачів.

	Кількість документів у Науково-педагогічній електронній бібліотеці ДНПБ	Відвідуваність читачів
2016	2048	79676
2015	1938	6218
2014	1799	7657
2013	1611	8593
2012	1372	0

Електронний каталог (ЕК) ДНПБ, який складається з 10 БД: «Книги», «Періодика», «Рідкісні книги», «Галузева реферативна база», «Електронна колекція наукових праць В. О. Сухомлинського», «Бібліотечна справа»; зведені бази даних (періодичних видань, дисертацій із питань освіти, педагогіки та психології, збірників наукових праць, бібліографічних видань освітянських бібліотек), планомірно поповнювався. Станом на 01.01.2017 р. його обсяг становив 356527 бібліографічних записів (БЗ). Нині постає питання щодо розкриття ЕК шляхом організації тематичних виставок, створення допоміжних показників тощо.

Одним із пріоритетних напрямів роботи ДНПБ є експозиційно-виставкова діяльність. Упродовж 2012–2016 рр. організовано 541 книжкову виставку: тематичних – 385 («Незалежна й вільна Україна – найкраще творення народу», «Освіта України – доля держави», «Професійна орієнтація: теорія і практика», «Національній школі – національний підручник», «Національно-патріотичне виховання в сучасних навчальних закладах», «Диво, ім'я якому – книга», «Єдина держава – єдиний народ», «Розвиток книгодрукування в Україні» тощо), персональних – 85 (до ювілеїв видатних педагогів), із них віртуальних на веб-порталі бібліотеки – 15. Науковий доробок сучасних науковців було розкрито через організацію персональних книжкових виставок із серії «Ювіляри НАПН України».

Особливої уваги заслуговує робота ДНПБ із науковим об'єктом «Документи педагогіко-психологічного та історико-культурного напрямку ХІХ – початку ХХ ст. (1850–1917 рр.)», що становить національне надбання України. Упродовж 2012–2016 рр. із ним проведено низку робіт, зокрема оцифровано 107909 аркушів (385 прим. документів); мікрофільмовано 8518 аркушів; відновлено та реставровано 3130 примірників документів.

У 2016 р. розпочато аналітико-синтетичне опрацювання колекції «Видання ХVІІ – поч. ХХ ст. іноземними мовами». Підготовлено каталог періодичних видань іноземними мовами з фонду бібліотеки. Укладено анотовані рекомендаційні матеріали «Англомовні рідкісні видання ХІХ – поч. ХХ ст. з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського», у яких викладено зміст документів педагогічного спрямування, що є вагомою джерельною базою для здійснення історико-педагогічних досліджень.

Із метою розкриття змісту та популяризації видань, що становлять національне надбання, у січні 2016 р. в ДНПБ відкрито кімнату-музей рідкісної книги як творчу лабораторію для здійснення науково-дослідної, культурно-освітньої та виставково-експозиційної діяльності. В експозиціях було представлено документи тематичних зібрань: «Педагогіка», «Психологія», «Шкільні підручники і навчальні посібники», «Видання ХVІІ – поч. ХХ ст. іноземними мовами», «Періодичні видання 1807–1917 рр.». Протягом 2012–2016 рр. до БД «Рідкісні книги» введено 4203 записи, їх загальна кількість становить 7 205.

Для повноцінного розкриття фонду, галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів, популяризації спадщини видатних педагогів України та світу, серед широкого кола науковців, освітян і громадськості в ДНПБ було організовано низку науково-інформаційних, культурно-освітніх і художньо-мистецьких заходів, зокрема на базі читального залу Фонду В. О. Сухомлинського.

У рамках реалізації «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді» відповідно до розробленого плану в 2015–2016 рр. проведено такі заходи: Всеукраїнський науково-практичний семінар «Українські педагоги про національно-патріотичне виховання», Всеукраїнський форум «Місія бібліотек навчальних закладів у національно-патріотичному вихованні дітей та

молоді», науково-практичний семінар «Любов до матері як виховна проблема в педагогічних поглядах В. О. Сухомлинського», педагогічну раду «Національно-патріотичне виховання в навчальних закладах України», презентацію виховного проекту «Рідний край, де ми живем, Україною зовем» (літературно-музичні композиції за творами В. О. Сухомлинського). За результатами заходів створено електронний збірник матеріалів, опубліковано низку статей, підготовлено інформаційні матеріали, доступ до яких надано через веб-портал бібліотеки. Також було організовано різноманітні книжкові виставки, присвячені проблемам національно-патріотичного виховання, підготовлено реферативний огляд («Українська державність як консолідуюча складова національного виховання студентської молоді»), низку рекомендаційних бібліографічних списків («Національно-патріотичне виховання учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін», «Патріотичне та духовно-моральне виховання школярів»). Сформовано й систематично поповнюється електронний ресурс «Досвід роботи бібліотек з патріотичного виховання», який представлено на веб-порталі бібліотеки.

ДНПБ брала участь у виконанні Програми спільної діяльності МОН України та НАПН України. Так, у 2014–2016 рр. організовано та проведено низку науково-практичних заходів, спрямованих на науково-інформаційне забезпечення науковців і практиків освітянської галузі з питань інноваційного розвитку освіти, педагогіки: щорічний Всеукраїнський конкурс «Шкільна бібліотека»; Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек «Книга і читання – важливі чинники у вихованні духовних цінностей учнів» (у рамках Міжнародного місячника шкільних бібліотек); Всеукраїнський форум шкільних бібліотекарів «Місія бібліотек навчальних закладів у національно-патріотичному вихованні дітей та молоді» (у рамках Міжнародної науково-практичної конференції ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України»); Всеукраїнський вебінар «Нові можливості, нова ідея, нова бібліотека»; щорічну бібліотечну секцію в рамках Міжнародної науково-практичної конференції і Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю».

Основними напрямками науково-методичної роботи в 2012–2016 рр. із метою забезпечення інноваційного розвитку мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України (близько 16 тис. книгозбірень) були: консультативно-методична допомога співробітникам освітянських бібліотек; науково-методичний супровід діяльності книгозбірень мережі; підвищення кваліфікації фахівців освітянських бібліотек; організація діяльності кабінету бібліотекознавства; координація й корпоративна співпраця освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Зважаючи на виклики сьогодення, входження української освіти до європейського простору, важливим напрямом діяльності ДНПБ є міжнародне співробітництво, а саме: участь у міжнародних науково-практичних заходах, проектах, організаціях; надання доступу до баз даних наукометричних

платформ; здійснення міжнародного книгообміну тощо. Протягом 2012–2016 рр. науковці взяли участь у 34 міжнародних науково-практичних заходах, зокрема в 5 зарубіжних; підготували та подали документи на включення до Міжнародного реєстру ЮНЕСКО «Пам'ять світу» колекції рідкісних видань документів педагогіко-психологічного та історико-культурного напрямку (1850–1917 рр.) «Шкільні підручники і навчальні посібники»; надали метадані 12 оцифрованих книг із фонду ДНПБ із питань педагогіки, психології, які становлять національне надбання, до Європіани; брали участь у діяльності міжнародних наукових організацій; надавали тестовий доступ до баз даних наукометричної платформи Web of Science корпорації Thomson Reuters, зокрема до бібліографічних даних наукових статей зарубіжних періодичних видань, матеріалів наукових конференцій із зазначенням цитованості цих матеріалів; здійснювали міжнародний книгообмін із Інститутом дослідження української діаспори, який є структурним підрозділом Національного університету «Острозька академія». У 2016 р. до бібліотеки надійшло 165 примірників документів від Наукового товариства ім. Т. Шевченка (США) та Канадського інституту українських студій, із них: 104 примірники українською мовою та 61 примірник іноземними мовами. 4 березня 2016 р. було підписано Меморандум про міжнародне співробітництво в галузі науки, освіти та культури з громадською організацією «Африканська Рада в Україні», започатковано проведення Speaking Club «Україна-Африка: єдиний інформаційний простір».

Новітня інформаційна революція зумовлює необхідність об'єднання зусиль науково-інформаційного співтовариства – бібліотек, наукових установ, закладів освіти та культури. ДНПБ співпрацює з освітянськими й іншими бібліотеками, науковими інститутами НАПН України, вищими навчальними закладами, загальноосвітніми навчальними закладами, громадськими організаціями (Українською асоціацією Василя Сухомлинського, Українською бібліотечною асоціацією, громадською спілкою «Українська асоціація освіти дорослих», Українським товариством істориків педагогіки, Українським товариством Януша Корчака та ін.), Київською Малою академією наук, спільно з якими організовує й проводить науково-практичні заходи, створює інформаційні ресурси.

Висновки. На підставі викладеного можна констатувати, що ДНПБ відіграє провідну роль у науково-інформаційному забезпеченні української освіти, педагогіки, психології.

Водночас у руслі переосмислення місця й ролі бібліотек як осередків людських знань, модернізації ключових напрямів розвитку бібліотечної справи, реформування освіти потребує переосмислення й діяльність ДНПБ. З огляду на це нещодавно затверджено новий Статут ДНПБ з урахуванням Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», Стратегію розвитку ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на 2017–2026 рр. [5].

У цих документах, врахувавши сучасні інформаційні виклики, задекларовано вже викристалізовані традиційні пріоритетні напрями діяльності ДНПБ, а саме: науково-інформаційне забезпечення розвитку наук про освіту, педагогіки та психології; проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень із питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформаційної діяльності, педагогічного джерелознавства й біографістики, історії освіти (до речі, для цього створено відділ історії освіти, що складається з двох секторів: джерелознавства та біографістики, сухомліністики); формування системи документних та електронних ресурсів бібліотеки як галузевого наукового бібліотечно-інформаційного центру; координація й науково-методичне забезпечення функціонування мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України; розвиток соціокультурної діяльності й міжнародного співробітництва.

Водночас існує низка серйозних проблем, які гальмують процеси трансформування ДНПБ та її подальший інтенсивний розвиток, що впливає на якість науково-інформаційного забезпечення освіти, серед них: недостатність комплектування бібліотечного фонду новими періодичними та неперіодичними українськими й зарубіжними виданнями, традиційними та електронними навчальними посібниками, електронними копіями навчально-методичних видань; недостатні темпи та відсталість упровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що ускладнює або унеможлиблює виконання виробничих процесів й обслуговування користувачів на сучасному рівні, застарілий комп'ютерний парк, відсутність єдиного ліцензованого програмного забезпечення для автоматизації бібліотечних процесів; відсутність доступу до світових інформаційних ресурсів OCLC, EBSCO, повнотекстових електронних журналів провідних європейських видавництв Elsevier, Springer, Kluwer Academic Press; недостатній склад кадрів вищої кваліфікації, інженерно-технічних працівників тощо.

Незважаючи на труднощі, діяльність ДНПБ спрямована на вдосконалення науково-інформаційного супроводу освіти шляхом побудови інноваційної моделі наукової бібліотеки, яка здатна ефективно забезпечувати сучасні потреби користувачів, володіє потужними базами даних, надає вільний і необмежений доступ до світових інформаційних мереж і банків даних на основі широкого використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, орієнтації на інтеграцію внутрішніх і зовнішніх інформаційних ресурсів для сприяння інформатизації та інтелектуалізації суспільства.

Список використаних джерел

1. *Березівська Л. Д.* Бібліотечно-інформаційне забезпечення освіти / Л. Д. Березівська, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська, І. І. Хемчян // Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / НАПН України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2016. – С. 183–189.
2. *Березівська Л. Д.* Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання / Березівська Л. Д. // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. Ін-ту

біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ. 2015. – № 12. – С. 283–295.

3. *Березівська Л. Д.* Результати наукових досліджень Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за 2015 рік та основні завдання на 2016 рік [Електронний ресурс] / Л. Д. Березівська // Інформаційне забезпечення педагогічної науки та освітньої практики України : звіт. наук.-практ. конф. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського, 19 січ. 2016 р., Київ : тези / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голова), С. М. Зозуля (заст. голови), Л. М. Заліток та ін.]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/zbirnuk_tez_2016.pdf. – С. 7–12. – Назва з екрана.

4. *Березівська Л. Д.* Результати наукових досліджень Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за 2016 рік та основні завдання на 2017 рік [Електронний ресурс] / Л. Д. Березівська // Інформаційне забезпечення педагогічної науки та освітньої практики України : звіт. наук.-практ. конф. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського, 22 груд. 2016 р., Київ : тези / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голова), С. М. Зозуля (заст. голови), Л. М. Заліток та ін.]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/12/abstracts_collection_2016.pdf. – С. 6–16. – Назва з екрана.

5. Стратегія розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2017–2026 роки / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; за заг. ред. Л. Д. Березівської ; [авт.: Березівська Л. Д., Зозуля С. М., Страйгородська Л. І.]. – Київ, 2017. – 29 с.

6. National Report on the State and Prospects of Education Development in Ukraine / National Academy of Educational Sciences of Ukraine ; [editorial board: V. G. Kremen (head), V. I. Lugovyuy (deputy head), A. M. Gurzhii (deputy head), O. Ya. Savchenko (deputy head)], edited by V. G. Kremen. – Kyiv : Pedahohichna dumka, 2017. – 336 p.

Berezivska L. D.

Celebrating the 25th Anniversary of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine: the Achievements of V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine in the Sphere of Providing Scientific Information Support to Education (2012-2016)

The article covers the main results of the researches carried out at V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine (at the NAES of Ukraine) that functions as a research organisation specialising in subject library science, bibliography studies, bibliography, pedagogical source study, biography studies, history of education, as well as a national subject book depository, all-Ukrainian scientific informational, coordination and methodological centre of the Ukrainian education libraries; it is indicated that the library functions according to its strategies (research, scientific, information, cultural, educational, methodological, international strategies) providing scientific and informational support to the educational sphere in 2012–2016.

Keywords: *V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, scientific and informational support, education.*